

Mengliyeva Mahfuza Norali qizi
“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va
agrotexnologiyalar instituti
“Yer resurslarini boshqarish” kafedrasini o'qituvchisi

YER KADASTRI MA'LUMOTLARINI TAHLIL QILISHNING STATISTIK USULLARI

Annotatsiya: Yer kadastri ma'lumotlarini tahlil qilishning statistik usullari, iqtisodiy tarmoqlari, statistik ma'lumotlarni to'plash haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Yer kadastri iqtisodiyot tarmoqlari, yer kadastri ma'lumotlarini tahlil qilishning statistik usullari, statistik kuzatuv, tanaffusli kuzatuvlar, yer turlarini tarkibi, yalpi mahsulot miqdori ari.

Yer kadastri iqtisodiyot tarmoqlari hisobining tarkibiy qismi bo'lgani holda yer maydonlarining huquqiy, tabiiy hamda xo'jalik holatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish, qayta ishlash va tahlil qilishning statistik usullariga asoslanadi. Ma'lum bir tadqiqot ob'yektini o'rganish uchun birlamchi ma'lumotlar olishga statistik kuzatuv deyiladi. Statistik kuzatuvning asosiy mohiyati ijtimoiy xayotdagi voqeyliklar va jarayonlar to'g'risidagi turli tuman ma'lumotlarni rejali tarzda ilmiy tashkil etilgan holda yollashdan iborat. Masalan, yerlarni iqtisodiy jihatdan baholash uchun yerlardan foydalanish harakterini tahlil qilishda yerlarni yerdan foydalanuvchilar o'rtasidagi taqsimoti, yer turlarini tarkibi, tuproq bonitirovkasi materiallari, ekin maydonlari, hosildorlik, sof daromad, yalpi mahsulot miqdorlari, sarflangan moddiy va mehnat resurslari to'g'risidagi ma'lumotlar to'plandi, qayta ishlanadi va shu asosda baholash ishi o'tkaziladi.

Statistik kuzatuvlar tadqiqotning asosiy zvenosi hisoblanadi. Ular u yoki bu voqeylik uchun birlamchi ma'lumotlar beradi. Shu sababli tabiiyki, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida qilinadigan xulosalarning asosiligi kuzatuv natijasida olinadigan ma'lumotlarning to'laligiga va sifatiga bog'liqdir. Chunonchi, aniq va qat'iy ishonchli holda ma'lumotlarni to'plash statistik kuzatuvlarning zaruriy shart bo'ladi. Statistik kuzatuvlar ma'lum bir reja asosida o'tkaziladi. Bu reja kuzatuvlarning shakllari, turlari va usullari, shuningdek kuzatuvlarni amalga oshirish bo'yicha tashkiliy tadbirlar qayd qilinadi. Statistik kuzatuvlarning asosiy shakllari - bu hisobot va ro'yxatga olishdi. Hisobot - bu shunday kuzatuv shakliki, bunda statistik organlar, ma'lum muddatlar bo'yicha, korxonalar, muassasa va tashkilotlardan qonuniy belgilangan hujjat ko'rinishidagi zaruriy materiallarni oladi. Hisobot shakllari va ularni tekshirish muddatlari respublika markaziy statistika boshqarmasi (MSB) tomonidan belgilanadi. Olinadigan ma'lumotlarning ahamiyati va zarurligiga qarab hisobotlar turli muddatli bo'ladi: oylik, kvartal, yarim yillik va yillik. Yer kadastrida asosan yillik hisobotlar keng tarqalgan. Korxonalar, muassasa va tashkilotlar rahbarlari o'z egaligi yoki foydalanishidagi yerlar tarkibida ro'y bergan o'zgarishlarni hisobga olganlari holda har yili yer maydonlarining holati to'g'risida hisobot topshiradilar. Davlat yer tuzish organlari har yili qishloq xo'jalik yerlari sug'oriladigan va quritiladigan yerlar, yer turlari, va yerdan foydalanuvchilari bo'yicha taqsimlanishi to'g'risida, hamda besh yilda bir marta - yerlarni yer toifalari, yer turlari, yer egaliklari, yerdan foydalanuvchilar, yer mulkdorlari yerlarning sifat holati va bahosi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'zida jamlagan holda hisobotlar topshiradilar. Bu hisobotlarda yerlarning meliorativ holati va yerdani foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlar ham beriladi.

Ammo hisobotlar turli xilda bo'lishlariga qaramasdan ular bir qator masalalar bo'yicha zaruriy materiallar bermaydi. Bir qancha ko'rsatkichlar bo'yicha hisobotlar umuman tuzilmaydi. Shuning uchun ham maxsus statistik kuzatuvlar o'tkazish zaruriyati tug'iladi. Bu - ro'yxatga olishdir. Ro'

yxatga olish deb, shunday kuzatuv tushuniladiki, bunda statistik organlar aniq muddatga maxsus tashkil etilgan kuzatuv yo'li bilan materiallar to'playdilar. Respublikamizda davriy ravishda ko'p yillik mevali daraxtlarni, meliorativ inshootlarni ro'yxatga olish, yo'qlama qilish (inventarizatsiya) ko'rinishida sug'oriladigan yerlarni ro'yxatga olish ishlari bajariladi. Ro'yxatga olish hisobotda bo'lmagan ma'lumotlarni to'ldiradi, hisobot ma'lumotlarini kengaytiradi, shuningdek ularning ishonchliligini tekshiradi. Statistik kuzatuvlar o'tkazilish muddatlari bo'yicha ikki turga bo'linadi: tanaffusli, yoki joriy va tanaffusli. Joriy kuzatuvda o'zbekistonning holatidagi o'zgarishlar tizimli tarzda qayd qilib boriladi. Shuning uchun ham unga tanaffussiz deyiladi. Yer kadastrida joriy kuzatuvlariga yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarni ro'yxatga olib borish, qishloq xonadonlarining dehqon xo'jaliklari yerlarini kuzatish kabilar kiradi. Yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarda, dehqon xo'jaligi yerlarida yuz berib turadigan o'zgarishlar doimiy ravishda matn va plankartografik hujjatlarda qayd qilib boriladi.

Tanaffusli kuzatuvlar odatda davriy va bir vaqtning o'zidagi kuzatuvlarga bo'linadi. Davriy kuzatuvlar aniq, qat'iy belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi. Bunga masalan, yer baholash ishlari kiritish mumkin, negaki tuproq bonitirovkasini o'tkazish va shu asosida yerlarni iqtisodiy baholash xar 5 yilda amalga oshiriladi. Bir vaqtning o'zidagi kuzatuvlar belgilangan vaqtga yoki maxsus topshiriq bo'yicha voqeylikni o'rganish maqsadida o'tkaziladi. Bu kuzatuvlar doimiy bo'lmada, zaruriyatga qarab amalga oshiriladi. Bunga masalan, sug'oriladigan yerlarni, ko'p yillik daraxtzorlarni yo'qlama qilish, tuproq meliorativ va geobotanik kuzatuvlar, eskirib qolgan plankartografik materiallarni yangilash maqsadida tasvirga olish ishlarini o'tkazish va hokozalar kiradi. Ma'lumki, statistik kuzatuvlar yordamida olingan yer kadastri ma'lumotlari katta miqdordagi turli-tuman ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ma'lumotlar yordamida asosli xulosalar qilish uchun bunday alohida ma'lumotlarni ma'lum bir tartibga solish zarur.

Xulosa. Statistik ma'lumotlar to'plash (svodka) - bu statistik kuzatuv natijasida olingan, o'rganilayotgan holat to'g'risidagi ma'lumotlarni belgilangan tartibdagi birlashuvidir. Statistik ma'lumotlarning oddiy to'plami - bu tadqiq qilinayotgan belgining oddiy jamlanmasidir. Masalan, tuman bo'yicha qishloq xo'jalik yerlarining umumiy maydonini olish uchun ushbu ma'lumotlarni barcha yer egaliklari va yerdan foydalanuvchilar bo'yicha bitta jadvalga to'plash va jamini hisoblash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. “Yer kadastri” A.R. Bobojonov, D.M. Kamolova, S.B. Ro'ziboyev. 51-52-bet.
2. Davlat kadastri asoslar. Yarmatova D. S, 67-68-bet.
3. Axmedov A.U., Parpiyev G'.T., Abdullayev S.A. Tuproq-meliorativ monitoring. Toshkent, 2012.
4. Bobojonov O., Rahmonov Q., G'ofirov A. Yer kadastri. Toshkent, Cho'lpon 2002 y.
5. Bobojonov O., Ro'ziboyev S. Aholi yashash joylari kadastri. T.: —Tafakkurl, 2011.
6. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yer_kadastri